

A HATUJJÚ MAJOMEMBER

GOBBY FEHÉR GYULA

A hatujjú majomember leesett a főárboc kosarából, miközben a védőhálót szerelték. A porondon halt meg.

A temetésre eljött az egész cirkusz. Az elefántokat nem engedték a temető keskeny útjaira, ők meg a szelídítők a kerítés mellett sírtak.

Az igazgató felhívta a hatujjú majomember feleségét Varsóban, hogy értesítse férje haláláról, és hogy utasításokat kérjen tőle, mi legyen a holttesttel. Az asszony egész jól beszélt németül, úgyhogy félreértés nem lehetett, mikor kijelentette, örül, hogy végre bekelepált a gazember, s amúgy sem akarta leköpní többé a bűdös életben. Az igazgató kifejezte részvétét, és megkérdezte, mi legyen az elhunyt hagyatékával, de azt senkinek nem mesélte el soha, hogy a válasz így hangzott: Törölje ki vele a seggét!

A hatujjú majomember az ágy szélén ült és sírt. A kocsi amúgy is keskeny belsejét teljesen eltorlaszolták a gyerekágyak, s pokoli hangzavar uralkodott. A két kisebb gyerek torkaszakadtából bömbölt a járókában, a legnagyobb nem sírt, hanem énekelt, hogy dühítse testvéreit. A hatujjú megpróbálta gyors kevergetéssel megmenteni az odakozmált grízpépet, de a szagáról érezte, hogy nem sok sikerrel jár. A két kisebb szinte hörgött már a sírástól, a legnagyobb meg fülsiketítón üvöltött valami általa kitalált éktelenséget. A hatujjú lassan pergő könnyei a grízbe hullottak, de nem törölte le őket, csak egyforma ütemben mozgatta a főzőkanalat körbe-körbe.

A vizsgálóbíró kérlelhetetlen volt, pontosan tudni akarta, nem történt-e gyilkosság. Az igazgató írásbeli jegyzetét hanyagul félrehajította, és követelte, hogy mindhárom tanút állítsák elő, de nem egyszerre, nehogy összebeszélhessenek. Külön-külön kívánt beszélni velük. Az igazgató sóhajtozott, de nem tehetett ez ellen semmit.

A hatujjú valamikor ismert bohóc szeretett volna lenni. Sokszor kifestette az arcát, fejére régi sipkát húzott, apró vásári trombitát dugott a szájába, úgy mulattatta az utcabelieket. Az apja megverte. „Kapálni nincs kedved, marhászkodni meg van?” kérdezte tőle két pofon között.

Az első tanú egy szenegáli néger munkás volt, aki csak saját anyanyelvén meg franciául beszélt, viszont káromkodni minden nyelven kitűnően tudott, s ezt produkálta is a vizsgálóbíró előtt. A kihallgatást ideiglenesen elhalasztották, amíg a bíróságról megérkezik a francia tolmács.

A temetésről visszatérve a társulat apraja-nagyja a porondra gyűlt, ahol még ott sötétlett a majomember vére. Megittak egy liter albán konyakot, amit állítólag leárazva vett a lovarnó, de a másik üveget hatalmi szóval elvette tőlük az igazgató, nehogy még egy szerencsétlenség történjen a délutáni előadás folyamán.

A lovarnó mérges volt az elkobzott konyak miatt, de azért elment beöltözni. Mikor áttört a ketrecek előtt ácsorgó gyerekhadon, megpillantotta a sarokban gubbasztó Pofit, a csimpánzot. Kezével eltakarta arcát, mert nem állta meg sírás nélkül.

A hatujjú tizennégy éves korában borotválkozott meg először. Apja borotváját használta, de nem élesítette meg eléggé, és két helyen is megvágta magát. Papírdarabkákat ragasztott a sebhelyekre. „Te olyan szőrös vagy, mint a majom” – mondta neki előző este Ilonka, mikor megcsókolta az eperfa széles törzse mögött.

A második tanú jugoszláviai albán volt, a cirkuszban mindenki Söpörgetőnek hívta, mert legtöbbször vele söpörtették fel a porondon kívül az egész táborhelyet. Sohasem tiltakozott a munka ellen, általában hallgatott. „Csak azt hallottam, hogy nyekk!” hajtogatta. „Nyekk?” kérdezte a vizsgálóbíró dühösen. „Miféle nyekk? Honnan esett le az ember, és miért? Ki volt fönn vele?” Az albán megismételte: „Én csak

azt hallottam, hogy nyekk, és mire megfordultam, ott hevert holtan a lábamnál.” Ennél többet nem volt képes kipréselni belőle senki.

A hatujjú majomember ügyesen dobta a lasszót is. Amíg a cirkuszban végleg ki nem jelölték a helyét, egy magyar lovascsoporttal szerepelt. Ő vetette a lasszót a száguldó paripák nyakára. Őt hónap alatt egyszer sem szállt mellé a kötél.

A harmadik tanú egy olasz atléta volt, a légtornászok egyike. Lehajtott fejjel, büntudattól eltelve lépett a vizsgálóbíró elé, aki alig fogta föl, hogy azért van lelkiismeret-furdalása, mert az ő gyakorlatuk miatt volt szükség a védőhálóra. „Az az ember öngyilkos lett” – állította az olasz olyan határozottan, hogy a bíró hitt neki. Németül beszéltek mindketten, egyiküknek sem volt szégyellnivalója, egyformán törték a nyelvet. „Er ist krank” – mutatott a homlokára az olasz. Szabályos arca, göndör haja biztos sikert jelentett a nőnép körében. „Bolond volt?” csodálkozott a vizsgálóbíró. „Beteg volt az agya – erősítgette az olasz. – Hiába szerették a nők, nem kellett neki senki. Mindig szomorú, mindig szomorú.” A vizsgálóbíró anyagi bizonyítékokra áhítozott, de ilyen nem létezett. Az olasz a másik hintát tartó oszlop hídján állt, ő látta volna, ha valaki lelöki, lerántja vagy akárhogy bántja a hatujjút. „Nem volt ott senki – mutatott a homlokára. – Csak mindig szomorú, mindig szomorú.”

Az első libéria zöld nadrágból és sárga csíkokkal díszített kabátkából állt. A gyerekek papagájoknak csúfolták a jegyszedőket, de azok nem feleselhettek a látogatóknak vissza. A hatujjú büszke volt rá nagyon, hogy milyen látványos öltözéket hord.

Kedvenc trükkje volt, hogy meggörbítette testét, karjait majdnem a földig lógatta, aztán hirtelen forogni kezdett maga körül, mint a kutya, mikor bolhát keres. Közben vakkantott is néhányat, végül karjait begörbítve vakargatni kezdte a hónalját. Hosszú kacagás hallatszott a nézőtérről.

Idősebbik fiát Sándornak keresztelték. Nem Aleksandar lett, a lengyel feleségnek is tetszett a Sándor. A társulat a lengyel–magyar barátság visító bizonyítékának csúfolta a kisiút, mert sok-sok éjjel hangzott fel sírása, mikor már mindenki fáradtan pihent volna. A másik kettő valahogy nyugodtabb gyerek lett, ők főleg akkor üvöltöttek, ha bátyjuk

piszkálta őket. Ami meg-meg történt. Állítólag a féltékenység természetes az idősebb gyerekek részéről.

A francia tolmács azt állította, hogy számára eléggé érthetetlen dialektusban beszél a szenegáli. Ennek ellenére a vizsgálóbíró nem halasztotta tovább a kihallgatást, nem túl sok újat remélt tőle. Nagyon meglepődött, mikor a folyamatosan izzadó fekete kijelentette, hogy a kérdéses időpontban még öten voltak jelen a sátor alatt, de csak hosszas kínlódás, kérdések és válaszok rengetegén átvergődve jött rá, hogy Igónak, Márnak meg a még érthetlenebb nevű férfiakkal tulajdonképpen nincs mások számára látható alakjuk, viszont állandóan a szenegállal vannak, mert vagy bosszút akarnak állni rajta, vagy meg akarják övni valakinek a bosszújától, végül is ezt nem sikerült megnyugtató módon tisztázni, de a vizsgálóbíró erről le is mondott, így is úgy érezte magát, mintha nem tudta volna megfejtetni a vasárnapi keresztretjvényt. A szenegáli kijelentette, hogy a majomember feláldozta magát őérette, s így egy időre megmentette az életét. Viszont most ő kénytelen szolgálni a majomember árnyékát élete végéig. Arra a kérdésre, miképpen fogja ezt cselekedni, hallgatással válaszolt. Arra a kérdésre, hogy látta-e már halála óta a majomembert, ideges gyorsasággal azt felelte, hogy most is látja, mert ott ül a vizsgálóbíró széktámláján. Ezek után a bíró jónak látta félbeszakítani a kihallgatást.

Ott áll a hatujjú majomember a porond szélénél, és magához öleli Pofit, a csimpánznőstényt. Úgy bánik vele, mint a testvérével. Pofinak minden sajátossága ellenére annyi emberi vonás van lényében és viselkedésében, hogy valóban egyenrangú félként lehet viszonyulni hozzá. A közönség fetreng a nevetéstől, pedig Pofi és a hatujjú majomember őszintén szeretik egymást.

Az elefántokat mossa a hatujjú. Viktor, a legnagyobb hím, csóválja a fejét, apró szemével követi a vízsugár útját. Mikor közel ér hozzá a hatujjú, hirtelen lehajtja busa fejét, és előrenyújtja az ormányát, oldalba löki a locsolót. A hatujjú nevet rajta, és a társulat minden tagja megesküdött volna rá, hogy Viktor is nevetett ilyenkor.

A gyerekek tiszta ruháját vasalja a hatujjú. Megnyalja a legkisebb, a hatodik ujjának a hegyét, azt érteti a vasaló aljához. „Jaj! – kiált fel. – Leégett a kisujjam. Jaj, most már nekem is csak öt ujjam van. Mivel mutatok fűgét a közönségnek?” A gyerekek dőlnek a kacagástól az

együgyű tréfa hallatán, csak Sándor próbálja megjátszani a komolyat. De aztán ő is elmosolyodik.

A hatujjú egy bernáthegyi hátára ugrik. A kutya alig rezzen meg a súlyától, hátra se néz, kocogni kezd vele körbe-körbe a palánk mentén. A hatujjú rikoltozik, úgy tesz, mintha sarkantyúzná a kutyát, megjátssza a teheneket üldöző cowboyt. A kutya méltóságteljesen üget vele, szigorú pófáján csak leffegő szája széle mozog.

Miért akar valaki bohóc lenni? A cirkuszigazgató szerint ugyanazért, amiért valaki vízvezeték-szerelő lesz, de lehet, még inkább azért, amiért valaki színész szeretne lenni, más meg festő, szobrász vagy író. Az igazgató művészeknek tartja a bohócokat, de csak akkor, ha nem hallják, mit mond róluk. Különben nagyobb gázsit kérnének.

A szenegáli éjjel belopózik a sátorba, három szál gyertyát gyújt azon a helyen, ahol a hatujjú meghalt. Jajongva énekel egy elnyújtott dallamot. Varázsol, de az is lehet, hogy csak honvágya van.

Az olasz légtornász hajnalban ér haza egy szőke hölgytől. Nem ivott, de úgy érzi, mintha megszedülne. Az egyik támasztórúdhoz kap, és a sátor sötétjébe néz. „Mindig szomorú – mondja, és megsimogatja a homlokát. – Mindig szomorú.”

A vizsgálóbíró tanácsot kért a főnökétől, tegyen-e további lépéseket. „Meddig marad itt a cirkusz?” kérdezte a főnök. „Még két nap, és indulnak tovább. De ha úgy gondolod, kérlek, akkor letilthatjuk őket. Majd vallanak, mint a vízfolyás, ha a zsebükre ütünk.” A vizsgálóbíró élvezte a hatalmát. Elképzelte, hogy a társulat könyörög neki, ő meg hajthatatlan lesz, és kidobja küldöttségüket az irodából. De a főnöknek semmi kedve sem volt újabb bonyodalmakba bocsátkozni. „Meghalt és kész – mondta. – Feléleszteni úgysem tudjuk. Legfeljebb nézzél ki még holnap hozzájuk, hogy érezzék, figyeljük őket. De aztán. . . Mi a fenének kutatnánk ott, ahol semmi sincsen.” A vizsgálóbíró nyelt egyet, de arra gondolt, van éppen elég befejezetlen ügy, valóban jobb, ha ezt elfelejti. Ki a fene törődik egy hitvány bohóccal?

A hatujjú mosta a lakókocsi ablakait. A vizet régi újságpapírral törölte le. A papír csikorgott az üvegen.

Az albán hajnalban egy vödör fűrészport hozott a porondra. Nem volt már nyoma sem a hatujjú vérének, csak az éjjel leégett gyertyák mocska látszott. A vödör tartalmát gondosan szétteregette azon a helyen.

Látod? Az az én apám. . . Röhejes, ugye. . . Nagyon jól lehet nevetni rajta. . . A kölkök szeretik. . . Persze, én is. . . Otthon is viccel néha, de leginkább komoly. . . Azért adtam jegyet, hogy lássad te is, milyen ügyes. . . Fáradhatatlan. . . Az igazgató azt mondta, hogy az én apám a legjobb munkása. . . Apám meg azt mondta erre, hogy többet is fizethetne egy ilyen jó munkásnak. . . Jó, jó, hallgatok. . . Csak ne vess nyugodtan. . . Persze, hogy nekem is tetszik, csakhogy én mindennap látom. . .

Harmadnap reggel érkezett meg a gyerekek nagypapja. Kajla bajszú öregember volt, nem sokat filozofált, pedig az igazgató félt, hogy majd kötözködik a hagyaték ügyében. Aláírta az elismervényt, amit elébe tettek, a taxiba rakta a gyerekek holmiját, aztán sorban kezét fogott a társulat búcsúra összegyűlt tagjaival. Nem szólt az unokáihoz a kocsiban sem. Mereven föltartott fejvel ült egész a vasútállomásig.

A hatujjú furulyázik. A legkisebb ujjá lóg a hangszer oldalán, néha rándul egyet.

Más: írni tanítja a középső fiút. Legkisebb ujjá beleakad a füzet szélébe, a gyerek felnéz rá, de ő megszokta már az effajta kérdő tekintetet. Ránt egyet a kezén, s újra vezeti a ceruzát az üres lapon.

A vizsgálóbíró megírta a jelentést, és leszögezte: semmi jel nem utal erőszakos cselekedetre. Nem fogadható el teljesen az olasz légtornász véleménye sem, hogy öngyilkosság történt volna, bár ez a lehetőség ki sem zárható egyértelműen. A halott eléggé magányos volt, mióta felesége elhagyta, egyedül gondoskodott három kiskorú gyermekről, s amint az irataiból kiderült, külföldi biztosítótársaságnál elég tekintélyes összegű életbiztosítást kötött. Megjegyzem, a társulat több tagja hasonló biztosítással rendelkezik, tehát ez elterjedt szokás volt náluk. A szerencsétlenség pillanatában a közvetlen közelében nem tartózkodott senki, a védőhálót erősítő kötelet, amellyel esetleg leránthatták volna a magasból, bármely másodpercben elengedhette volna, kezén súrlódást vagy zúzódást, kötél vagy drót vagy más nyomát, amellyel

megakadályozta volna valaki a szabad mozgásban, nem leltük, így arra a megállapításra kell jutnunk, hogy sajnálatos baleset áldozata lett.

Az igazgató azt mondta: Most, amikor elhagyjuk ezt a helyet, ahol ismét elvesztettük egyik társunkat, ígérjük meg neki, hogy emlékéét örök-ké megőrizzük.

Pofi, a csimpánz furcsán viselkedett. Hiába kedveztek neki, nem fogadott el ételt, s a porondra akkor se ment be, mikor megverték a kígyóbőrrel, amitől különben rettenetesen félt.

Sándor a kamra sarkába húzta két testvérét, és ott kötötte a lelkükre még egyszer: „Senkinek sem szabad elárulni a faluban, hogy apánk volt a hatujjú majomember. Értitek? Aki ezt elárulja, meghal, értitek?” „De miért?” kérdezte az öccse. Sándor sziszegve felelte: „Mert állandóan röhögnek rajtunk. Azt akarod, hogy mi legyünk a falu bolondjai? Senkinek egy szót sem!” A legkisebb mégis megkérdezte: „De hát mit mondjunk, ki volt a mi apánk?” Sándor megrázta a karjánál fogva. „Mondtam már. Tisztviselő volt. Érted? Az én apám tisztviselő volt. Mondd utánam!” A kisebbik megszeppenve nézett. „Nem tudom, mi az a tisztviselő” – mondta.

Juhász Árpád: Falusi udvar, 1900